

Modernistyczne wille na Królewskiej Górze - problem mylnej atrybucji

Tomasz Lachowski

Badania nad modernistyczną architekturą Konstancina, przynoszą ciągle nowe i czasem zaskakujące odkrycia. Ustalenie autorstwa poszczególnych budynków jest niezmiernie trudne, choć w niektórych przypadkach, stan wiedzy znacząco się zwiększa i dotychczasowe niewłaściwe atrybucje, przyjęte przez autorów artykułów i książek o Konstancinie, później często powielane, można już sukcesywnie weryfikować.

Tytułowy problem dotyczy znacznie większej liczby obiektów, my jednak skoncentrujemy się na wybranych willach, zaprojektowanych przez najwybitniejszych architektów polskiego modernizmu, wzniesionych w latach 30-tych XX wieku na Królewskiej Górze – istniejących do dnia dzisiejszego budynkach przy ul. Uzdrowskiej 5 i 7 oraz Jasiowej 6.

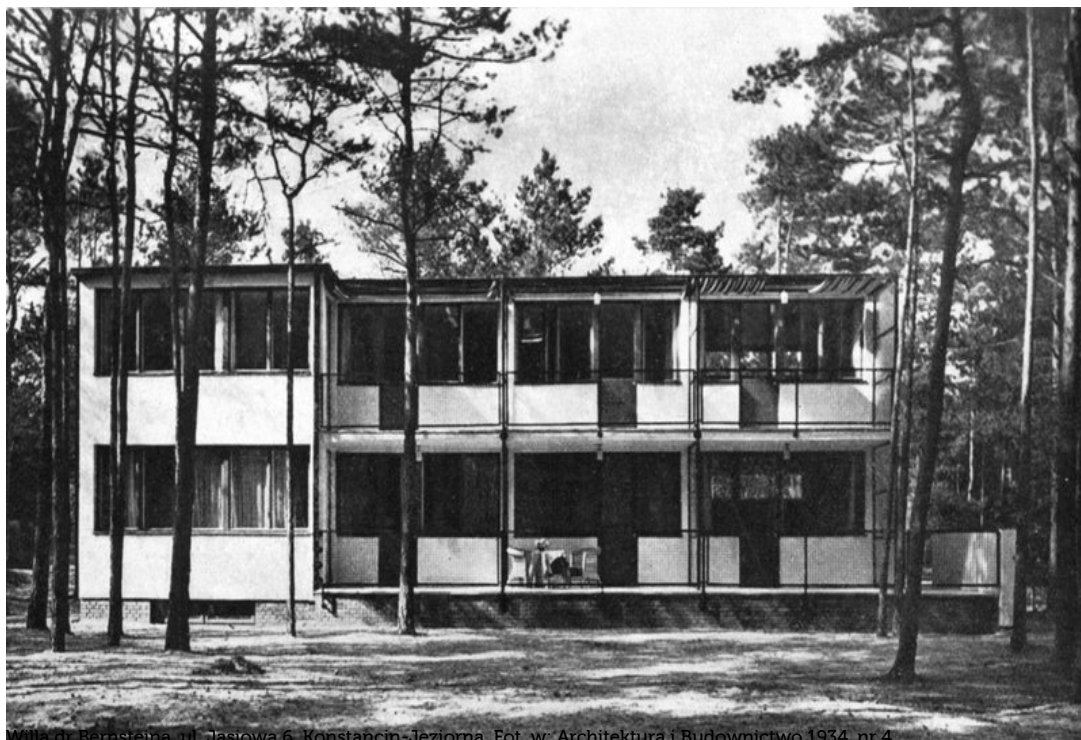
W roku 1932, na parceli nr 103 (ul. Uzdrowska, d. Królewska nr 5), rozpoczęto budowę domu własnego rodziny płk prof. dra medycyny Jana Nelkena (obiekt został oddany do użytku w maju 1933 roku i prawdopodobnie nosił imię Anna). Autorami projektu byli architekci Helena i Szymon Syrkus. Świadcą o tym zapisy wykazu ksiąg hipotecznych oraz planu parcelacyjnego, na którym znajdują się numery działek oraz ich adresy policyjne. Obszerny materiał ilustracyjny, dotyczący willi dra Nelkena znaleźć możemy w miesięcznikach: Wnętrze nr 7 rok 1933/34 oraz Czasopismo Techniczne 10/1935.

Willa dr Nelkena, ul. Uzdrowska 5, Konstancin-Jeziorna. Fot. ze zbiorów Gminnej Ewidencji Zabytków

Jeszcze jednym dowodem, świadczącym o takiej właśnie atrybucji, jest podobieństwo do willi inż. Zygmunta Lewina, wzniesionej właśnie przez Syrkusa, przy ul. Krasieńskiego 30 w Śródborowie w 1930 roku. Jednak Barbara Chmielarska-Łoś oraz Ewa Popławska-Bukało, autorki opracowania „Nieznane obiekty architektury nowoczesnej lat dwudziestych i trzydziestych XX wieku w Śródborowie” (KAiU nr 1/2001), porównują śródborowski obiekt do pensjonatu doktora B(ernsteina), również autorstwa Heleny i Szymona Syrkusów, wzniesionego w 1934 roku, przy ul. Jasiowej 6. Wydaje się, że w tym przypadku porównanie to nie jest właściwe. Konstanciński pensjonat jest dość dobrze opisany w materiałach źródłowych – informacje znaleźć możemy w miesięczniku Architektura i Budownictwo rok X, 4/1934 oraz Czasopiśmie Technicznym nr 10 rok 1935, a fotografie elementów wyposażenia wewnątrz zamieszczono w miesięczniku Wnętrze nr 7 rok 1933/34. Znacznie większe podobieństwa dostrzec można w układzie funkcjonalnym oraz rozwiązaniach elewacji willi wzniesionych dla inż. Lewina i właśnie doktora

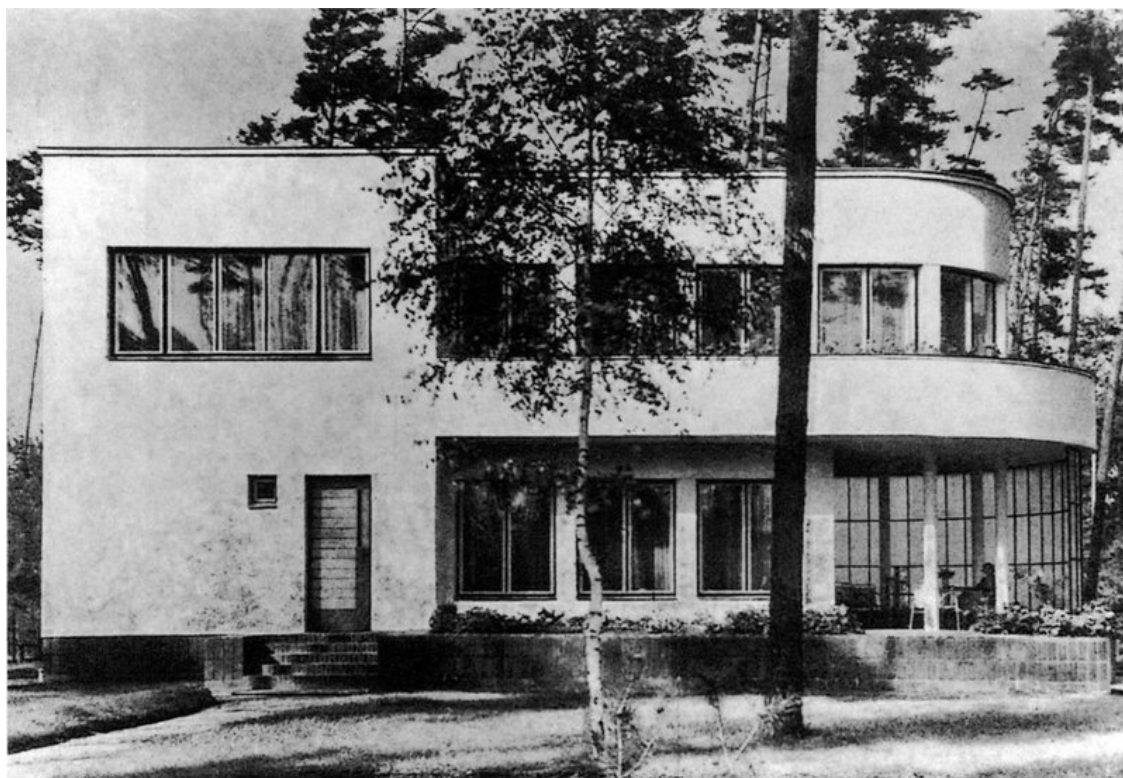
Nelkena...

Willa dr Berastelia, ul. Jasiowa 6, Konstancin-Jeziorna. Fot. w: Architektura i Budownictwo 1934, nr 4

Skoro argumentów nie brakuje, dlaczego przyjęto zatem mylnie, że doktor Nelken wraz z rodziną, mieszkał w położonej po sąsiedzku znacznie większej i okazałszej willi Allora. Być może już w latach 30-tych bujna roślinność zastąpiła stojący w głębi parceli niepozorny, pudełkowaty budynek autorstwa Syrkusów...

Willa Allora, a właściwie podmiejska rezydencja znanego warszawskiego adwokata Władysława Szatensztajna, wzniesiona na parcelach nr 104, 105 i 106 (ul. Uzdrowska, d. Królewska nr 7), mogła przyćmić skromny budynek Syrkusów. Jak udało się ustalić, budowę rozpoczęto w roku 1935, a do użytkowania oddano ją w październiku 1937 roku. Z dużym prawdopodobieństwem można przyjąć, że autorem projektu, jest Lucjan Korngold (być może przy współpracy Henryka Bluma), jeden z wiodących twórców rodzimego modernizmu. Potwierdza to dr arch. Grzegorz Rytel, autor gotowej już, choć jeszcze niewydanej monografii twórczości Korngolda. Dodatkowym argumentem jest fakt, że architekt ten zaprojektował również dla Władysława Szatensztajna kamienicę przy ul. Filtrowej 64 w Warszawie. Willa na Królewskiej Górze, przetrwała do naszych czasów w bardzo dobrym stanie, opisywana była w wielu publikacjach, również międzynarodowych, jako wybitny przykład rodzimego funkcjonalizmu. Olgierd Czerner, autor rozdziału o architekturze polskiej okresu międzywojennego w opracowaniu „East European Modernism 1918-39”, opisuje budynek, nie wskazując jednak, że jego właścicielem był Jan Nelken z rodziną. Dlaczego zatem m.in. Jerzy S. Majewski oraz Tadeusz Świątek powiązali jego nazwisko z tą właśnie willą trudno jest ustalić...

Allora, willa dr Szatenstajna, ul. Uzdrowskowa 7, Konstancin-Jeziorna. Fot. w: Architektura i budownictwo, 1935, nr 5

Z ulicą Jasiową i nazwiskiem Syrkusów, związana jest jeszcze jedna tajemnica. Jadwiga Roguska, w pracy „Helena i Szymon Syrkusowie, Koncepcje typizacji i uprzemysłowienia architektury mieszkaniowej” (KAiU nr 2/2000) wspomina o projekcie budynku mieszkalnego ich autorstwa dla Aleksandra Ząszupina, który miał zostać zrealizowany przy tej właśnie ulicy, ilustrując opis reprodukcjami oryginalnych rysunków elewacji. Obiekt ten w żadnym stopniu nie przypomina jednak wspomnianego wcześniej pensjonatu doktora Bernsteina, przy ul. Jasiowej 6 – była to więc, być może, wcześniejsza koncepcja zabudowy, lub wila przeznaczona dla innej parceli. Gdyby tak było, mielibyśmy jeszcze jeden projekt Syrkusów, przygotowany do realizacji na Królewskiej Górze. Wierzę, że dalsze badania pozwolą rozwikłać i tę zagadkę...

Reasumując, możemy zatem z prawdopodobieństwem graniczącym z pewnością przyjąć, że:

- przy ul. Uzdrowskiej 5, znajduje się willa Jana i Ireny Nelkenów, autorstwa Heleny i Szymona Syrkusów (występująca również pod nazwą Anna)
- przy ul. Uzdrowskiej 7, znajduje się willa Władysława Szatenstajna nazywana Allora, autorstwa Lucjana Korngolda (być może we współpracy z Henrykiem Blumem)
- przy ul. Jasiowej 6, znajduje się willa doktora Bernsteina autorstwa Heleny i Szymona Syrkusów

Mam nadzieję, że powyższe rozważania i wnioski, rozwiewają wątpliwości dotyczące inwestorów i pierwszych właścicieli trzech opisanych budynków oraz ostatecznie określają ich atrybucję.

Tomasz Lachowski
maj 2013